

Koronaepidemian vaikutukset lapsiperheiden sosiaalipalveluihin – pulmia ja ratkaisuehdotuksia

PÄÄLÖYDÖKSET

- Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvon mukaan lasten, nuorten ja perheiden avuntarve on kasvanut ja huoli lapsista, nuorista ja etenkin perheistä lisääntynyt.
- Esimerkiksi lasten ja nuorten pahoinvointi ja koulunkäyntiin liittyvät haasteet, mielenterveysongelmat sekä yksinäisyyden ja turvatomuuden tunne lisääntyivät.
- Perheiden taloudelliset vaikeudet, vanhemmuuden haasteet ja parisuhdeongelmat kasvoivat.
- Palvelujen mahdollisuus vastata avuntarpeisiin osin heikentyi, eniten kasvatus- ja perheneuvonnassa sekä lapsiperheiden sosiaalityössä.
- Palvelujen tarjoamista vaikeuttivat henkilöstön osalta rekrytointipulmat, sairaslomat ja vaihtuvuus ja että asiakkaat peruivat heille varattuja aikoja.
- Koronaepidemia muutti toimintatapoja: vastaanottotyössä lähi-kontaktit vähentyivät, virtuaaliset tapaamiset, tapaamiset ulkoti-loissa ja puhelimen käyttö lisääntyivät.
- Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa muuttui vain vähän.

Arja Hastrup
Johtava asiantuntija
etunimi.sukunimi@thl.fi

Marjaana Pelkonen
Asiantuntija
etunimi.sukunimi@gmail.com

Päivi Varonen
Erikoissuunnittelija

etunimi.sukunimi@thl.fi
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki huhtikuussa 2021 kyselyn, jossa selvitettiin sosiaali- huoltolain mukaisissa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden näkemyksiä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilanteesta ja palveluista sekä niissä tapahtuneista muutoksista verrattuna syksyyn 2020. Tarkasteltavia sosiaalipalveluita olivat sosiaaliohjaus, sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelu, perhetyö, perheoikeudelliset palvelut ja muu sosiaalityö. Tässä julkaisussa esitetään yhteenveto tuloksista ja ratkaisuehdotuksia esiin nousseiden pulmien korjaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi lasten ja perheiden hyvinvointia edistävällä tavalla.

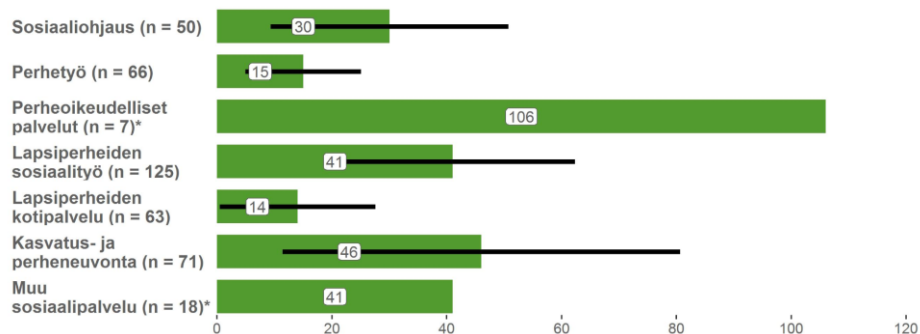
Sosiaalipalvelujen tavoitteena on edistää ja ylläpitää lasten, nuorten ja perheiden toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta. Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa.

Lapsiperheiden sosiaalipalvelut kuuluvat perhekeskuksen palvelukokonaisuuteen. Perhekeskuksien kehittäminen ja vakiinnuttaminen on meneillään kaikilla tulevilla hyvinvointialueilla. Perhekeskus on yhteensovitettu lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avuntarpeisiin vastaava monialainen palveluverkosto, joka toimii ja jota johdetaan kokonaisuutena. Palveluverkosto muodostuu perustason sosiaali- ja terveystalvueluista sekä niitä tukevista erityistason palveluista. Verkosto ylittää hallinnonala- ja organisaatorajat. Siihen kuuluvat sosiaali- ja terveystalvuelujen lisäksi kuntien sivistyspalvelut, hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja muut palvelut sekä Kelan, järjestöjen ja seurakuntien palvelut ja toiminta. Perhekeskuksia perustetaan, jotta pystytään yhteensovitettun toiminnan avulla vahvistamaan hyvinvoinnin edistämisen, ongelmien ennaltaehkäisyn sekä varhaisen tuen ja hoidon vaikuttavuutta ja näin hillitsemään kustannusten kasvua.

Koronaepidemia on vuoden 2020 keväästä lähtien vaikuttanut lapsiin ja nuoriin sekä heidän palveluihinsa ja koko yhteiskuntaan. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on seurannut koronaepidemian vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin sekä perustason sosiaali- ja terveystalvueluihin. Näiden seurantojen tulokset on julkaistu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereissa 26/2020 ja 37/2020.

Asiakkaiden määrät ja niissä tapahtuneet muutokset

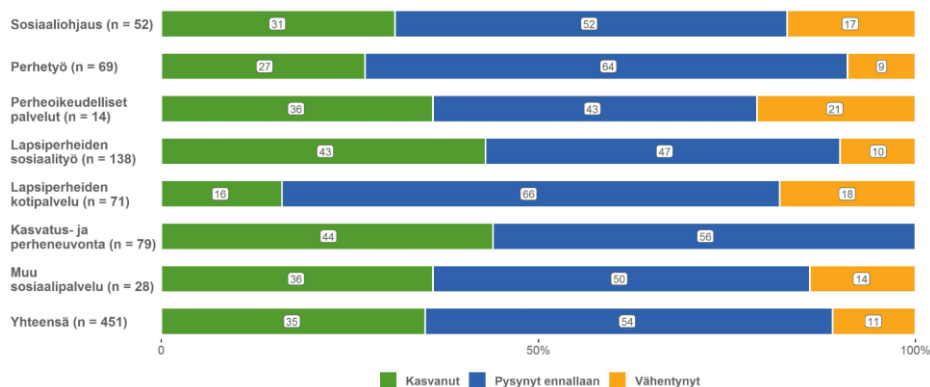
Kysely antoi tietoa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden vastuulla olevien asiakkaiden määristä ja määrien muutoksesta verrattuna syksyyn 2020.

Kuvio 1. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien ilmoittama vastuulla olevien asiakkaiden määrä (keskiarvo ja vaihteluväli) huhtikuussa 2021. N = 400.

Kuviossa yksi esitetään palvelukohtaisesti työntekijöiden ilmoittamien asiakasmäärien keskiarvo sekä vaihteluväli huhtikuussa 2021 kyselyyn vastaamisen ajankohtana.

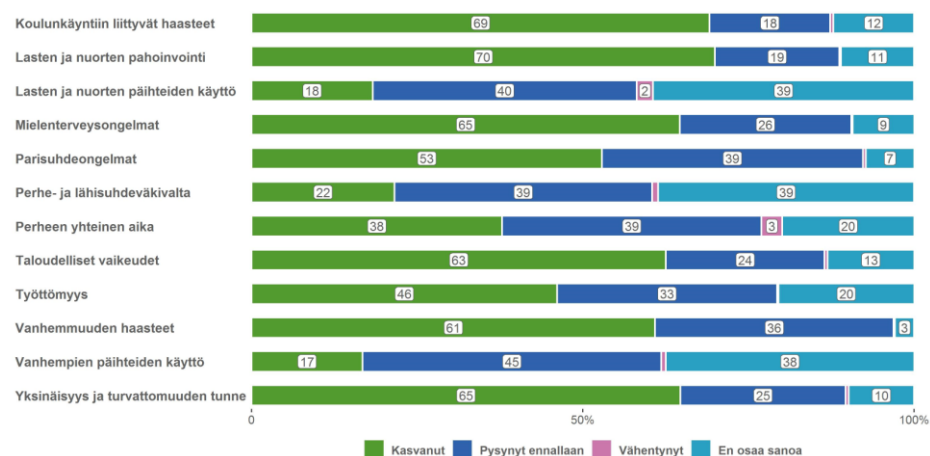
Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivista työntekijöistä reilu kolmannes kertoi asiakkaidensa määrän kasvaneen ja hieman yli puolet sen pysyneen ennallaan verrattuna syksyyn 2020. Vain joka kymmenes raportoi asiakkaiden määrän vähentyneen. Asiakkaiden määrä oli kasvanut eniten kasvatus- ja perheneuvonnassa ja lapsiperheiden sosiaalityössä toimivien työntekijöiden arvion mukaan. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvio asiakkaidensa määrän muutoksesta, arvioiden jakauma %-osuuksina verrattuna syksyyn 2020. N = 451.

Lapsiperheiden hyvinvoinnin tilanne on vaikeutunut ja avun tarve kasvanut

Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivat työntekijät arvioivat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilanteen vaikeutuneen ja avun tarpeen kasvaneen syksyyn 2020 verrattuna. Esimerkiksi hieman yli kaksi kolmannelta arvioi lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntyneen ja yhtä moni koulunkäyntiin liittyvien haasteiden kasvaneen samoin kuin mielenterveysongelmien sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteen lisääntyneen. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Muutos lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilanteessa (arvioiden jakauma %-osuuksina) verrattuna syksyyn 2020 lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden näkemyksen mukaan. N = 445-452.

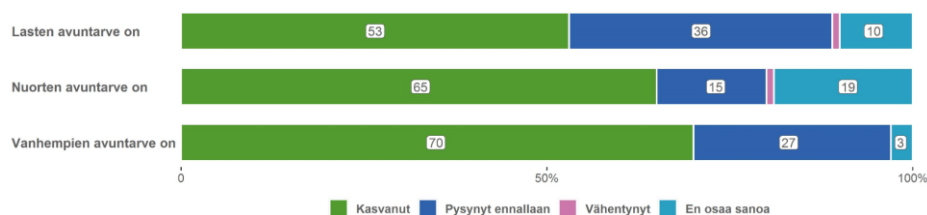
Osa vastaajista oli huolissaan perheiden yksinäisyydestä erityisesti tilanteissa, joissa toistuvasti odotetaan koronatestien tuloksia tai ollaan muuten karanteenissa useasti. Eräs vastaaja kuvasi tilannetta näin: ”Omasta asiakaskunnastani eniten viime aikoina ovat kärsineet ne nuoret, joiden haasteena on, etteivät he normaalioloissakaan poistu juurikaan kotoa.

Tilanne korjaantuu vain palvelujärjestelmää uudistamalla

- Uusi sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö antaa vahvan perustan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen uudistamiselle.
- Hyödynnetään 1990-luvun laman hoidosta saatuja opetuksia lapsiperheiden palveluja kehitettäessä.
- Vakiinnutetaan perhekeskukset keskeisenä peruspalvelujen verkostona.
- Otetaan käyttöön varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintatavat.
- Tunnistetaan apua tarvitsevat perheet: etsivä työ käyttöön, huolellinen tilannearvio tarvittaessa moniammatillisesti.
- Tarpeen mukaan annetaan apua välittömästi ja huolehditaan tuen riittävästä kestosta ja intensiteetistä sekä vastuuhenkilön koordinaatiosta.
- Hyödynnetään tutkimustuloksia työntekijöiden osallisuuden ja hyvinvoinnin sekä työilmapiirin ja johtamisen parantamisessa.

Nyt näillä nuorilla on entistäkin vähemmän mahdollisuuksia lähteä kokeilemaan harrastuksia tai vastaavia sosiaalisia taitoja kehittäviä toimintoja kodin ulkopuolelle.” Reilusti yli puolet vastaajista raportoi perheiden taloudellisten vaikeuksien sekä vanhemmuuden haasteiden ja parisuhdeongelmien kasvaneen (Kuvio 3).

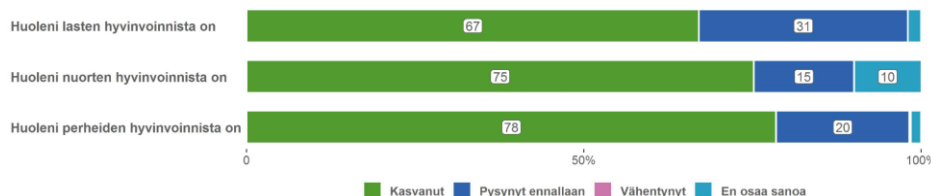
Huomattava osa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivista arvioi lasten, nuorten ja vanhempien avun tarpeen kasvaneen syksystä 2020 (Kuvio 4). Vastaajista kaksi kolmasosaa arvioi vanhempien ja nuorten ja reilu puolet lasten avuntarpeen kasvaneen verrattuna syksyyn 2020. Avuntarpeen kasvua kuvattiin muun muassa seuraavasti: ”Perheiden tilanne kriisiytyy tällä hetkellä hyvin yllättäen ja vanhoja asiakkaita palaa takaisin, kun aiemmin taasaantunut tilanne vaikeutuu uudelleen. Erityisesti pitkittyneet flunssakierteet ja lasten ja nuorten oppilaitosten sulkeutuminen aiheuttavat perheisiin jaksamisen haasteita.”

Kuvio 4. Muutos lasten, nuorten ja vanhempien avuntarpeessa (arvioiden ja-kauma %-osuuksina) keväällä 2021 verrattuna syksyyn 2020 lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden näkemyksen mukaan. N = 451.

Huoli lapsista, nuorista ja etenkin perheistä lisääntynyt

Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden huoli lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista oli lisääntynyt verrattuna syksyn 2020 tilanteeseen. Työntekijöistä kaksi kolmasosaa raportoi huolensa lasten ja kolme neljäsosaa nuorten ja perheiden hyvinvoinnista kasvaneen. (Kuvio 5.)

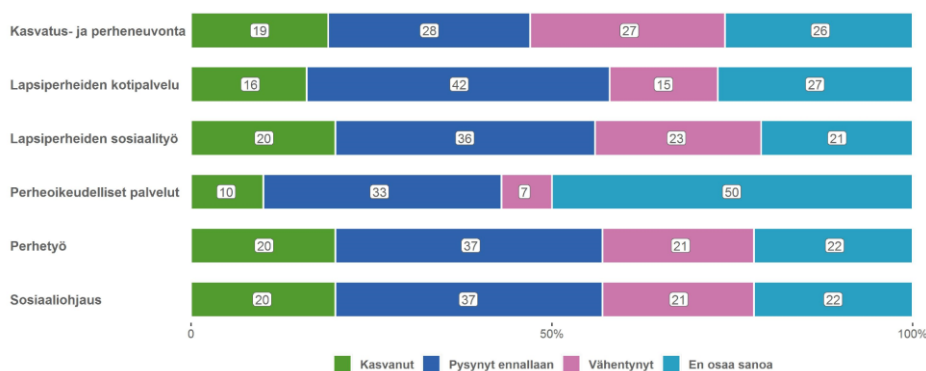

Kuvio 5. Muutos lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden huolessa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista (%-osuuksina) verrattuna syksyyn 2020. N = 451-452.

Palvelujen mahdollisuus vastata lasten ja nuorten avuntarpeisiin osin heikentynyt

Verrattuna syksyyn 2020 osa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivista työntekijöistä (7-27 %) arvioi, että palvelujen mahdollisuus vastata lasten, nuorten ja perheiden avuntarpeisiin on heikentynyt. Kasvatus- ja perheneuvonnan työntekijöistä vajaa kolmannes ja lapsiperheiden sosiaalityön työntekijöistä reilu viidennes kertoi mahdollisuuksien vähentyneen avuntarpeisiin vastaamisessa. (Kuvio 6.)

Moni työntekijä koki, että asiakasperheet ovat nyt haasteellisempia kuin aikaisemmin. Yhdessä vastauksessa kuvattiin tilannetta seuraavasti: ”Perheet, joille eristäytyminen kotiin on ollut mahdollista, ovat jääneetkin kotiin. Palveluiden vastaanottaminen on tosi hankalaa, ja usein tähän yhdistyy suurta pelkoa koronaan liittyen.”

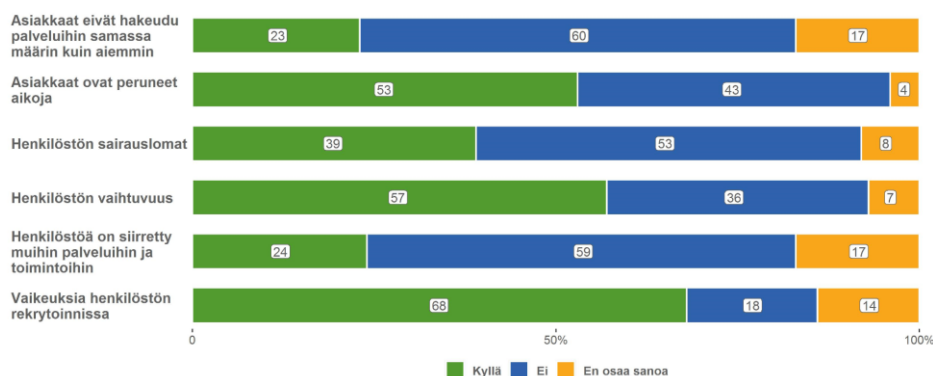
Kuvio 6. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvio palvelujen mahdollisuudesta vastata lasten, nuorten ja perheiden avuntarpeisiin (arvioiden jakauma %-osuuksina) verrattuna syksyyn 2020. N = 433-442.

Useat työntekijät kertoivat, että vapaa-ajan paikat ovat kiinni eikä erityispalveluja ole saatavilla riittävästi tai ollenkaan. Samaan aikaan lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivat työntekijät olivat havainneet, että asiakkuudet kestivät aiempaa pidempään johtuen perheiden ongelmien moninaisuudesta. Tämän vuoksi työntekijät eivät pystyneet ottamaan uusia asiakkaita normaaliin tahtiin, vaan asiakkaat joutuivat odottamaan jonossa saamatta palveluita. Osa vastaajista arvioi, että ”kunnan sisällä on eripituiset jonot lastenvalvojille, perhesosiaalityöhön ja perheneuvolaan, mikä saa asiakkaat pomppimaan sinne tänne. Koordinaation puute on ollut vuosia ja nyt vaan odotetaan perhekeskusta.”

Palvelujen tarjoaminen vaikeutunut

Palvelujen tarjoaminen oli vaikeutunut usean työntekijän mielestä. Keväällä 2021 työntekijöistä kaksi kolmasosaa arvioi, että lapsiperheiden sosiaalipalvelujen tarjoamista vaikeuttivat henkilöstön rekrytointiongelmat (syksyllä 2020 vastaava luku oli kaksi viidesosaa). Palvelujen tarjoamista vaikeuttivat myös henkilöstön vaihtuvuus ja sairauslomat. (Kuvio 7.)

Aikojen peruminen hankaloitti selvästi työtä joka toisen työntekijän mielestä. Aikojen peruminen näyttäisi vähentyneen syksystä 2020, jolloin kaksi kolmesta oli tätä mieltä. Sen sijaan niiden osuus, jotka arvioivat henkilöstön siirtojen vaikeuttavan palvelujen tarjoamista, oli lisääntynyt syksystä 2020 (ks. myös Hakulinen ym.2020). (Kuvio 7.)

Kuvio 7. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvio palvelujen tarjoamista vaikeuttavista tekijöistä (arvioiden jakauma %-osuuksina). N = 448-451.

Avovastausten mukaan työntekijät kokivat, että elämä huhtikuussa 2021 oli normaalimpaa kuin vuotta aikaisemmin 2020 ja asiakkaat hakeutuivat palveluihin lähes entiseen tapaan. Työntekijät tunnistivat, että terveydenhuollossa esiintyi koronasta johtuvia paineita, jotka heikensivät mahdollisuuksia tarjota palveluita lapsille, nuorille ja perheille. Työntekijät olivat huolissaan osaamisen riittävydestä, henkilöstöresursseista ja työntekijöiden

Näin tutkimus tehtiin:

Valtakunnallisen perhekeskusverkoston (THL) jäsenille lähetettiin 6.4.2021 tietopyyntö. Verkoston jäseniä pyydettiin välittämään tietopyyntö eteenpäin kuntiin ja kuntayhtymiin lapsiperheiden sosiaalihuollon palveluissa toimiville työntekijöille: sosiaaliohjaus, sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelu, perhetyö, perheoikeudelliset palvelut ja muu sosiaalityö.

Perhekeskusverkoston jäseniä pyydettiin vastaamaan kyselyyn, mikäli he itse toimivat näissä työtehtävissä.

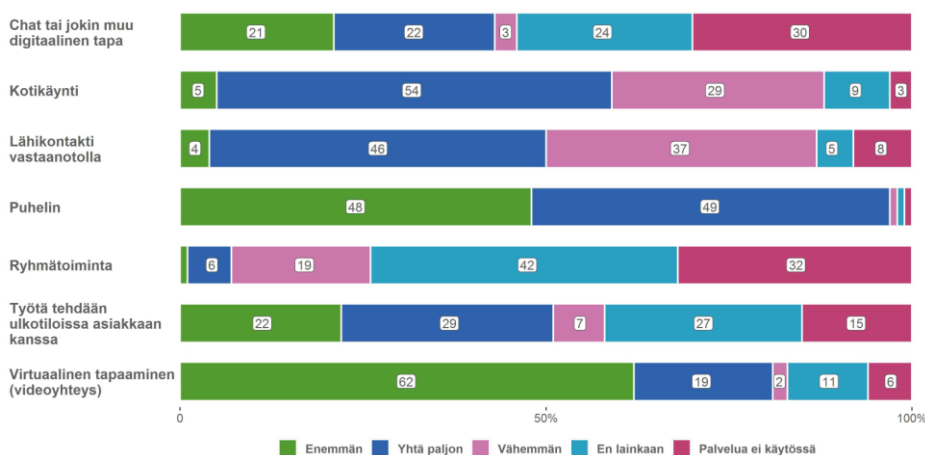
Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä (11+1 kysymystä). Vastausaika oli 6.4.2021 – 14.4.2021.

Tässä Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisussa raportoidaan sosiaalihuoltolain mukaisissa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden näkemyksiä koronaepidemian vaikutuksista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilanteeseen ja palveluihin verrattuna syksyyn 2020.

saatavuudesta. Myös työnjaosta ja työjärjestelyistä kannettiin huolta. Palvelujen tarjoamista vaikeuttivat koronatilanteen ennakoimattomuus ja siihen liittyen muuttuvat rajoitukset, joiden koettiin hankaloittavan työn suunnittelua. Epävarmuus ja työtapojen muutokset kuormittivat työntekijöitä.

Lähikontaktit vähentyivät, virtuaaliset tapaamiset ja puhelimen käyttö asiakastyössä lisääntyivät

Koronaepidemia muutti sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden toimintatapoja. Vastaanottotyössä lähikontaktit olivat vähentyneet ja virtuaaliset tapaamiset sekä puhelimen käyttö lisääntyneet. Työntekijöistä kaksi kolmasosaa kertoi lisänneensä videoyhteyden käyttöä asiakastapaamisissa ja vajaa puolet puhelimen käyttöä. Lähikontaktit olivat joka toisen mielestä joko vähentyneet tai niitä ei ollut lainkaan. Vastaajista joka viides oli tehnyt asiakkaan kanssa enemmän työtä ulkotiloissa (puisto, leikkipuisto tms.). (Kuvio 8.)

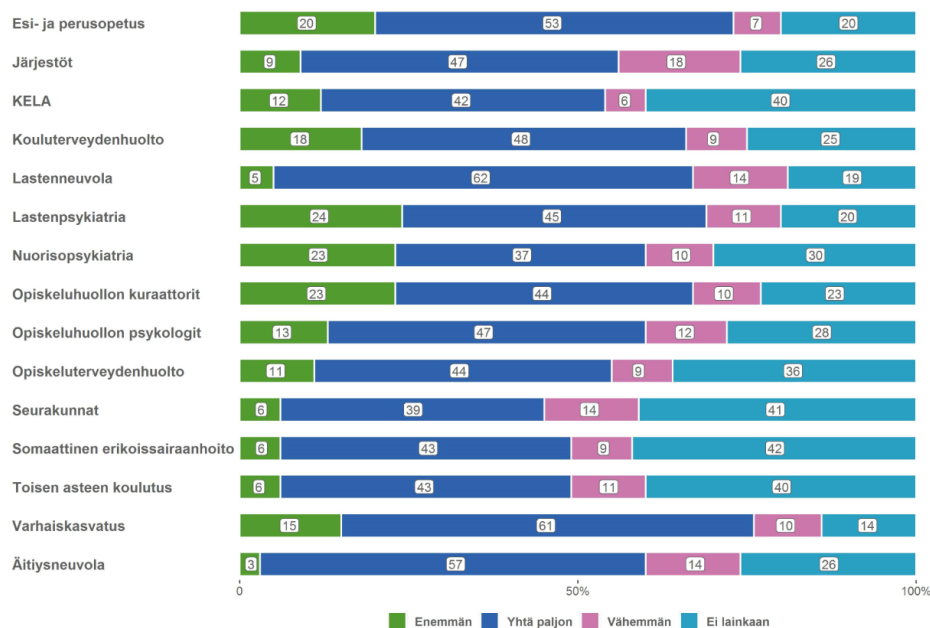

Kuvio 8. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvio keväällä 2021 käyttämistään vastaanottotavoista (%-osuuksina) verrattuna syksyyn 2020. N = 439-451.

Etätyöskentely, jolloin asiakkaat eivät matkusta vastaanotolle, koettiin myös mahdollisuutena. Eräs vastaaja kuvasi tilannetta näin: ”Etätapaamiset ovat olleet asiakkaille myös positiivinen mahdollisuus: kiireiset isät ehtivät tapaamisiin mukaan paremmin, kun aikaa asian hoitamiseen tarvitaan tunti eikä matkoineen 2-3 tuntia.” Toisaalta todettiin, että kotipalvelu ei pysty tekemään työtä perheille etäk kontakteina, vaan ainoastaan kotikäynteinä.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Koronaepidemia aiheutti jonkin verran muutoksia sosiaalipalveluissa toimivien yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa verrattaessa kevään 2021 tilannetta syksyyn 2020. Yhteistyö lisääntyi sivistystoimen (varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus), opiskeluhoollon kuraattoreiden sekä psykiatrisen erikoissairaanhoidon (lasten- ja nuorisopsykiatria) kanssa. Yhteistyö vähentyi jonkin verran useiden toimijoiden kanssa, eniten järjestöjen, äitiys- ja lastenneuvoloiden ja seurakuntien kanssa. Yleisintä kuitenkin oli, että yhteistyö säilyi ennallaan. Yhteistyön tekeminen vaihteli, joidenkin tahojen kanssa yhteistyön tekeminen oli selvästi harvinaisempaa. Tällaisia tahoja olivat Kela, seurakunnat, somaattinen erikoissairaanhoido ja toisen asteen koulutus. (Kuvio 9.)

Kuvio 9. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivien työntekijöiden arvio yhteistyössä tapahtuneesta muutoksesta muiden toimijoiden kanssa (arvioiden jakauma %-osuuksina) verrattuna syksyyn 2020. N = 438-447.

Yhteenveto

Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivat työntekijät arvioivat, että lasten ja nuorten pahoinvointi, koulunkäyntiin liittyvät haasteet, mielenterveysongelmat sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteet ovat lisääntyneet. Samaan aikaan perheiden taloudelliset vaikeudet, vanhemmuuden haasteet ja parisuhdeongelmat ovat kasvaneet. Lasten, nuorten ja perheiden avun tarve ja toisaalta palveluissa toimivien työntekijöiden huoli perheiden hyvinvoinnista on lisääntynyt merkittävästi verrattuna syksyyn 2020. On osoitettu, että toimijoiden huoli kuvaa hyvin lapsiperheiden todennettua avun tarvetta (esim. Poutiainen 2016).

Kyselyyn vastannut työntekijä tiivistä perheiden hyvinvoinnissa ja avun tarpeessa tapahtuneen muutoksen seuraavasti: ”Yksinäisyys kaikkien ikäryhmien, mutta erityisesti nuorten ja vanhusten kohdalla korostuu. Myös lapsiperheet ovat ilman tukiverkostoa ja monien haasteiden edessä, taloudelliset huolet, terveyshuolet, oma jaksaminen ja harrastusten puutteet, sosiaalisten kontaktien puute, parisuhdepulmat, voimavarat, kaikki näyttäytyy perheiden jaksamisessa ja lasten hyvinvoinnissa.” Vastaavia tuloksia yksinäisyyden lisääntymisestä saatiin FinLapset-kyselytutkimuksessa, jossa selvitettiin vauvaperheiden vanhempien kokemuksia koronaepidemian vaikutuksista perheen arkeen (Klemetti ym. 2020).

Perustason sosiaali- ja terveystalouden toimintaedellytykset heikentyivät koronaepidemian aikana. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa toimivat työntekijät kokivat, että palvelujen mahdollisuus vastata lasten ja nuorten avuntarpeisiin on osin heikentynyt. Tulos on huolestuttava, sillä näin arvioivat erityisesti kasvatus- ja perheneuvolan sekä lapsiperheiden sosiaalityössä toimivat työntekijät (Kuvio 6). Koronaepidemian aikana tehdyt henkilöstösiirrot ja terveystarkastusten vähentäminen ovat heikentäneet myös lasten ja nuorten perusterveydenhuollon palvelujen, äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon, toimintaedellytyksiä (Avohilmo, Hietanen-Peltola ym. 2020, Hakulinen ym. 2020, Hakulinen ym. 2021).

Työntekemisen tavat muuttuivat koronaepidemian aikana. Vastaanottotyössä lähikontaktit vähentyivät ja virtuaaliset tapaamiset sekä puhelimen käyttö lisääntyivät. Etänä tehtävä työ on toisaalta vaikeuttanut ja toisaalta helpottanut asiakastyötä.

Johtopäätöksiä ja ratkaisuehdotuksia

Koronaepidemia on johtanut lapsiperheiden sosiaalipalvelujen tilanteen kärjistymiseen: asiakkaiden ongelmat ja avun tarve ovat kasvaneet samaan aikaan kun sosiaalipalvelujen mahdollisuudet tarjota apua ovat heikentyneet. Huolestuttavaa on, että lapsiperheiden hyvinvoinnin tilanne on selvästi vaikeutunut syksyn 2020 jälkeen. Tilannetta arvioitaessa on otettava huomioon, että lapsiperheiden hyvinvoinnin ja palvelujen tilanne ei ollut tyydyttävä ennen koronaepidemiaa. Esimerkiksi varsin pieni osa perheistä on saanut tukeen kotipalvelua ja perhetyötä (Sotkanet tilasto), vaikka toimijoiden mielestä tarve oli suurempi ja yli kymmenen prosenttia perheistä koki niitä tarvitsevansa (Lammi-Taskula ym. 2020). Kotipalvelu ja perhetyö tukevat perheiden hyvinvointia ehkäisevästi ja varhain sekä vähentävät kalliiden korjaavien palvelujen tarvetta. Siksi näitä palveluja olisi perusteltua lisätä.

Osa tässä kyselyssä tunnistetuista pulmista häviää epidemian lieventyessä luonnostaan. Asiakkaat uskaltavat hakea apua ja heitä voidaan ohjata jälleen avoimien palvelujen piiriin. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että vanhat toimintatavat eivät riitä korjaamaan pitkittyneen epidemian synnyttämiä ongelmia.

Epidemian jälkeisessä työskentelyssä tarvitaan palvelujärjestelmää uudistavia laaja-alaisia ja tehostettuja toimia. On analysoitava tarkasti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa tapahtuneet muutokset sekä palvelujen kyky vastata kasvaneeseen tuen tarpeeseen. On pidettävä mielessä koronaepidemian aikana syntyneiden vakavien pulmien korjaaminen ja niiden negatiivisten vaikutusten ehkäiseminen. Edellisen laman jälkeen tehdyt tutkimukset osoittivat, että laman jäljet voivat hoitamattomina haitata pitkään lapsiperheiden elämää ja hyvinvointia, etenkin lasten mielenterveyttä (esim. Solantaus ym. 2004).

Perhekeskus on hyvä vaihtoehto kunnille ja tuleville hyvinvointialueille järjestää lapsiperheiden palvelut. Kun hyvinvointialueet ja kunnat haluavat ehkäistä hyvinvointi- ja terveysongelmia, vahvistaa perheiden varhaista tukea ja hoitoa, hillitää eriarvoistumista ja korjaavien palvelujen kustannusten kasvua on perhekeskus tähän sopiva ratkaisu. Perhekeskukset tarjoavat ratkaisun moniin asiakkaiden ja työntekijöiden tunnistamiin ongelmiin sosiaali- ja terveystalouksissa. Perhekeskusten avulla parannetaan palvelujen koordinoitua ja yhteensovittamista sekä vahvistetaan välttämätöntä moniammatillista yhteistyötä. Sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelujen vaikuttavuutta voidaan lisätä organisoimalla erityispalvelujen tuki peruspalveluille. Perhekeskusten kehittämisen ja vakiinnuttamisen jatkamisesta hyötyvät niin asiakkaat kuin työntekijät parantaen samalla myös palvelujärjestelmän kustannusvaikuttavuutta (Klavus ym. 2021). Näin laajaan uudistustyöhön antaa kesäkuussa 2021 eduskunnassa hyväksytty sosiaali- ja terveydenhuollon uusi lainsäädäntö vahvan perustan. Lähes kaikilla tulevilla hyvinvointialueilla toimii pitkäjänteisen kehittämisen tuloksena useita perhekeskuksia, yhteensä 116. (Pelkonen ym. 2020, Hastrup ym. 2021).

Erityisen kiireellistä on löytää ja tunnistaa paljon apua tarvitsevat lapset, nuoret ja perheet, joiden elämää varjostavat mielenterveyspulmat, parisuhdeongelmat ja taloudelliset vaikeudet. Avuksi tarvitaan etsivää työtä kuten kyselyyn vastanneet ehdottivat sekä perheiden tilanteen monipuolista arviointia, joka on tarvittaessa tehtävä moniammatillisesti eri palveluiden yhteistyössä. Kun tilannearviointi tehdään niin, että lapset ja vanhemmat kokevat tulevansa kuulluiksi, pystytään apua tarvitseville tarjoamaan tukea, hoitoa ja kuntoutusta varhaisessa vaiheessa ja perhettä hyödyttävällä tavalla (Pelkonen ym. 2019, Hastrup ym. 2020). Avun on oltava riittävän pitkäkestoista ja intensiivistä ja usein myös moniammatillisesti toteutettua sekä vastuuhenkilön koordinoimaa. Yhteen sovittamalla toimintaa perhekeskustoimintamallin mukaisesti ja kehittämällä palveluprosesseja sujuviksi on mahdollista vähentää toiminnan päällekkäisyyttä ja hajanaisuutta sekä parantaa avun saamista ja lisätä tyytyväisyyttä palveluihin.

Asiakkaiden osallisuuden lisääminen on koko palvelujärjestelmän haaste. Esimerkiksi yhteydenotto vastaanottoaikojaan peruneisiin asiakkaisiin voisi antaa arvokasta tietoa ja palautetta palvelujen suuntaamiseksi asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Asiakkaiden näkemyksiä tarvitaan eri yhteydenpitotapojen hyötyjen ja haittojen punnitsemiseen. On löydettävä sopiva tasapaino ja osattava arvioida, milloin asiakastapaamisissa käytetään digitaalista yhteyttä ja milloin on tarpeen fyysinen kontakti.

Muuttaakseen toimintaansa työntekijät tarvitsevat tukea johtamiselta ja erilaisista uusista yhteistyömuodoista (parityö, tiimityö). Johtamisen avulla pystytään vahvistamaan osaamista ja luomaan ennakoitavissa oleva ja keskinäiseen tukeen perustuva työilmapiiri.

Johtaminen ja työyhteisön toimintakulttuuri vaikuttavat Norjassa Tromssan yliopiston perhekeskusmallia käsittelevän tutkimus- ja kehittämistyön (2014-2019) tulosten mukaan monin tavoin työntekijöiden työhyvinvointiin ja työn tuloksiin. Mitä paremmat mahdollisuudet työntekijöillä oli työskennellä itsenäisesti ja tehdä yhteistyötä, sitä paremmin työntekijät sitoutuivat työhönsä ja sen parempaa oli palvelujen laatu. Työntekijöiden työhyvinvointia vahvistivat mahdollisuus toimia itsenäisesti yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ja työhön liittyvien ristiriitojen vähäisyys (Martinussen 2017, Martinussen ym. 2017).

Henkilöstön työhyvinvointi ja johtamisen toimintatavat heijastuvat työnantajan maineeseen ja vaikuttavat osaltaan uuden työvoiman rekrytointiin. Perhekeskustoiminta tukee henkilöstön potentiaalin optimaalista käyttöä. Tästä huolimatta monessa organisaatiossa tarvitaan lisätyövoimaa. Lisätyövoiman saamiseksi tulisi aloittaa toimenpiteet viiveettä. Nyt on myös hyvä aika kokeilla uudenlaisia ja luovia perhekeskustoimintaa edistäviä ratkaisuja sekä kuunnella henkilöstöä, joka tuntee työpaikan vahvuudet ja heikkoudet.

Lähteet

Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Jahnukainen J, Vaara S (2021) Palveluja maskin takaa. Neuvoloiden sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut koronakeväänä 2021. Työpäpaperi 15/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Vaara S, Jahnukainen J, Varonen P (2020) "Pahin syksy ikinä": Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronasyksynä 2020. Työpäpaperi 37/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hastrup A, Pelkonen M, Rytkönen M (2020) Lapsiperheiden varhainen tuki terveydenhoitajan työssä. *Terveydenhoitaja* 2020; 3:16-19.

Hastrup A, Pelkonen M, Varonen P. (2021) Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan. Työpäpaperi 9/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hietanen-Peltola M, Vaara S, Hakulinen T, Hastrup A. (2020) Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronakeväänä 2020: Tuloksia kouluterveydenhuollon verkoston ja perhekeskusverkoston tiedonkeruista. Työpäpaperi 26/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Klavus J, Hastrup A, Jarvala T, Pusa A-K, Rissanen P. (2021) Performance-based economic evaluation of child and family care interventions in two Finnish regional family centers. *Journal of Health and Social Sciences* 2021; 6,2:231-240.

Klemetti R, Vuorenmaa M, Helakorpi S. (2021) Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020: Koronaepidemia on heikentänyt vauvaperheiden jaksamista – tyytyväisyys perhe-elämään silti suurta. Tilastoraportti 6/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lammi-Taskula J, Vuorenmaa M, Aunola K, Sorkkila M (2020) Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Martinussen M. (2017) Family centers in Norway – development, challenges and research results. Esitys LAPE -ohjelman konferenssissa lokakuussa 2017. Helsinki.

Martinussen M, Kaiser S, Adolfsen F, Patras J, Richardsen A-M. (2017) Reorganization of healthcare services for children and families: Improving collaboration, service quality, and worker well-being. *Journal of Interprofessional Care* 2017(31), 4, 487-496.

Pelkonen M, Hastrup A (2019) Varhainen tuki, hoito ja kuntoutus perhekeskuksen tehtävänä. Esimerkkejä hankkeissa tehdystä työstä. Ehdotus kokonaisuutta jäsentäväksi malliksi. *Diasitys*. <https://thl.fi/documents/605877/4420423/Varhaisen+tuen+hoidon+ja+kuntoutuksen+malli+T%C3%A4smennetty+10.10.2019.pdf/67e72661-da18-4c62-858d-4db710c8097f>

Pelkonen M, Hastrup A, Normia-Ahlsten L, Halme N, Kekkonen M, Kiviruusu O, Liukko E, Lämsä R. (2020) Perhekeskukset Suomessa 2019: Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen. Työpaperi 6/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Perusterveydenhuollon avohoidon hoitoilmoitus (Avohilmo) <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/ohjeet-tietojen-toimittamiseen/perusterveydenhuollon-avohoidon-hoitoilmoitus-avohilmo/raportit>

Poutiainen H (2016) Mikä herättää terveydenhoitajan huolen?: Huolen tunnistamisen ja toimimisen haasteet lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Solantaus T, Leinonen J, Punamäki R-L. (2004). Children's mental health in times of economic recession: replication and extension of the family stress model in Finland. *Developmental Psychology* 40: 412-429

Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>

Muuta kirjallisuutta

Alatalo M, Miettunen N, Liukko E, Kettunen N, Normia-Ahlsten L (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanosta ja palveluiden järjestämisestä. Työpaperi 39/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tiili A, Paasivirta A, Kuokkanen J, Eriksson P, Nelimarkka S (2020) Koronan vaikutukset lastensuojeluun. Tutkimuksesta tiiviisti 34/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Eriksson P, Nelimarkka S, Paasivirta A, Tiili A, Yliruka L (2021) Koronan vaikutukset lastensuojeluun: osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tämän julkaisun viite:

Hastrup A, Pelkonen M, Varonen P (2021) Koronaepidemian vaikutukset lapsiperheiden sosiaalipalveluihin – pulmia ja ratkaisuehdotuksia. Tutkimuksesta tiiviisti 43/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-699-2 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-699-2>